

De troubadours. Achtergrondinformatie voor de leerkracht.

Vraag aan vrienden en kennissen wat een troubadour is en ze zullen je antwoorden: een rondtrekkende zanger met een vedel, luit of gitaar, die zingend van kasteel tot kasteel of van stad tot stad trekt. Dat klopt niet: wat ze bedoelen is een jongleur. Troubadours zijn dichters, die weliswaar ook zelf de muziek bij hun gedichten componeerden, maar die meestal hun eigen werk niet uitvoerden. Die uitvoering lieten ze over aan de jongleurs, de professionele uitvoerders, de beroepszangers.

Het hoofse minnelied is ontstaan in het Zuiden van Frankrijk in de 12de eeuw. Les Baux-de-Provence (bij Arles) was het centrum van de poëzie van de troubadours. Vandaar verspreidde het zich over heel West-Europa. Bij ons worden de minneliederen van Hendrik van Velde, van hertog Jan I van Brabant en van het *Gruuthusemanuscript* beschouwd als hoofse liefdespoëzie of minnellyriek.

De dichters van Zuid-Frankrijk noemen we troubadours en die van Noord-Frankrijk trouvères. Hoe komt dat? Frankrijk bestond rond 1200 uit twee taalgebieden: Het Zuiden of het gebied van de 'langue d'oc'. Oc is het Occitaanse woord voor 'ja' (van het Latijn: hoc). De taal was dus het Occitaans (of Provençaals). Ook het Catalaans behoort tot deze taalfamilie. Het taalgebied was Occitanië, ook genoemd de Languedoc. Trobar is het Occitaanse woord voor: vinden. Een trobador of troubadour is dus een vinder.

De trouvères komen uit het Noorden of het gebied van de 'langue d'oïl'. Oïl is het Oudfranse woord voor: ja (oui, van het Latijn: hoc ille) en het Oudfrans is de voorloper van het moderne Frans. Ook het Waals, het Picardisch en het Normandisch behoren tot dezelfde taalfamilie. Andere Romaanse talen zoals het Spaans, het Italiaans en het Portugees hebben hun woord voor 'ja' afgeleid van het Latijnse sic, dat betekent: dus. Trouver is het Franse woord voor vinden en een trouvère is dus ook een vinder.

Waarom werden de dichters 'vinders' genoemd, terwijl het bij ons en in Duitsland gewoon 'Minnezangers' (Minnesänger) waren? Dat heeft te maken met de aard van deze poëzie, die eigenlijk een liedkunst was, een genre waarin

tekst en melodie een eenheid vormen, maar waarin de tekst wel het belangrijkste element was.

Frankrijk ca. 1200: twee taalgebieden

TAALGEBIED	Gebied van de 'langue d'oc' (Occitanië of de Languedoc)	Gebied van de 'langue d'oïl'
BETEKENIS VAN DE BENAMING	Oc = ja (Latijn: hoc)	Oïl = ja (oui, Latijn: hoc ille).
GEBRUIKTE TAAL	Occitaans (of Provençaals)	Oudfrans (voorloper van het moderne Frans)
VERWANTE TALEN	Catalaans	Waals, Picardisch en Normandisch
GEOGRAFISCH GEBIED	Het Zuiden van Frankrijk en Noord-Spanje (Catalonië)	Het Noorden van Frankrijk
BENAMING VAN DE DICHTER	Troubadour	Trouvère
BETEKENIS VAN DEZE BENAMING	Trobar = vinden	Trouver = vinden

'Trobar' betekent niet: het ontdekken van originele vondsten, het aanbrengen van nieuwe beelden en motieven. Het betekent: het vinden van een nieuwe compositie met een bekende thematiek en met bestaande beelden en motieven, het vinden van een nieuwe zingeving met behulp van bekende thema's en beelden. Dat vereiste een speciale bekwaamheid en vakkennis. Dichten was meer een kunde, een vaardigheid, dan een kunst. Dichten was eerder een vaardigheid die met behulp van studie en oefening werd verworven, dan het resultaat van aanleg en inspiratie. De transpiratie was dus belangrijker dan de inspiratie!

De bekendste troubadour is Bernard de Ventadour (1135-1195), die werkte in dienst van Eleonora van Aquitanië. Hij is de uitvinder van de hoofse minnelied. De belangrijkste bron van inspiratie was voor hem: het streven naar levensverfijning. Die levensverfijning probeerde de adel te bereiken door het cultiveren van de hoofse deugden, de hoofsheid of *cortezia*. Het gaat daarbij om een aantal gedragsregels, die het leven aan het hof aangenaamer moeten maken, beschaafder, edeler. De hoofse deugden liggen op het vlak van de welgemanierdheid, de verfijnde omgangsvormen, de cultuur.

Het hoofse minnelied was een van de uitingen van die levensverfijning. De geliefde vrouw die erin bezongen en verheerlijkt wordt is het prototype, het ideaalbeeld van de hoofsheid. Daarom is de *fin' amors*, de *amour courtois*, de liefde tot die vrouw, de bron van alle deugden.

Fin' amors is onderdanigheid, liefdesdienst van de man aan de vrouw, die daarbij geïdealiseerd wordt. De hoofse liefde zorgt er ook voor dat de man een beter mens wordt, het is een middel tot zelfveredeling van de man.

Tegelijkertijd is de hoofse liefde ook een bron van *jois*, een bron van vreugde.

Fin' amors is verlangen en de *jois*, de vreugde, is geen vreugde van de vervulling, maar de vreugde van het verlangen. In een sfeer van optimisme wordt de hoofsheid als ideaal nagestreefd.

Maar, zoals ik al zei, de vrouw die de levensverfijning belichaamt wordt geïdealiseerd en daarom is ze onbereikbaar. Om de onbereikbaarheid van de vrouw uit te beelden, maken de dichters vaak gebruik van het motief van de 'verklikkers' of 'bespieders', of van de 'jaloerse echtgenoot'. We hoeven daar geen historische feitelijkheid in te zien, want zo hebben de dichters het niet bedoeld.

De *fin' amors* was meestal een overspelige liefde, en wel omdat adellijke huwelijken altijd gearrangeerd werden. Het waren verstandshuwelijken. Het huwelijk werd niet uit liefde gesloten, maar uit economische, politieke en dynastieke overwegingen, om te zorgen voor een erfopvolger. Vaak wordt er beweerd dat de *fin' amors* louter platonisch of geestelijk was. Niets is minder waar. Wat de dichters verlangden was ook lichamelijk contact. De hoofse liefde was tegelijk geestelijk en lichamelijk. Het is namelijk de fysieke schoonheid van de vrouw die de liefde doet ontstaan. De troubadours beschouwen de liefde als

een mysterie, een allesoverheersende kracht, waartegen de mens geen verweer heeft. Al dichtend willen ze meer inzicht verwerven in het raadselachtige fenomeen dat liefde wordt genoemd.

De hoofse liefde wordt vaak uitgebeeld in de denkvormen van de feodaliteit: de dienst van de vazal of leenman aan de leenheer. 'Dame et chevalier' worden vergeleken met leenheer en vazal. De geliefde wordt bejegend als een leenheer (zij is zijn 'domina', degene die hem domineert, zijn donna) en de minnaar is haar onderdanige, trouwe vazal. In die onderdanige dienst aan de domina wordt de vrouw soms aangesproken als 'mi dons' (mijn heer).

Illustratie: 'Immixtio manum'. Middeleeuwse miniatuur.

Zie: https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Hommage_au_Moyen_Age_-_miniature.jpg

We beluisteren de eerste twee strofen van een lied van Bernard de Ventadour, *Can vei la lauzeta mover*.

http://www.youtube.com/watch?v=LSkgb1_AbAM

Tekst

Can vei la lauzeta mover
 De joi sas alas contral rai,
 Que s'oblid' e's laissa chazer
 Per la doussor c'al cor li vai,
 Ai! Tan grans enveya m'en ve
 De cui qu'eu veyà jauzion,
 Meravilhas ai, car desse
 Lo cor de dezirer no'm fon.

Ai, las! Tan cuidava saber
 D'amor, e tan petit en sai,
 Car eu d'amar no'm posc tener
 Celeis don ja pro non aurai.
 Tout m'a mo cor, e tout m'a me,
 E se mezeis e tot lo mon;
 E can se.m tolc, no'm laisset re
 Mas dezirer e cor volon.

Vertaling

Wanneer ik de leeuwerik van vreugde
 zijn vleugels zie uitslaan in de zon,
 Zichzelf vergetend en vallend
 In het geluk dat door zijn hart stroomt,
 Ach, hoe benijd ik dan
 diegenen die dat geluk kennen.
 Het is een wonder dat
 Mijn hart niet smelt van verlangen.

Helaas, hoeveel meende ik niet te weten
 over de liefde en hoe weinig weet ik er nu van,
 Want ik kan niet anders dan houden van de vrouw
 die mij nooit goed zal doen.
 Heel mijn hart en heel mezelf,
 Heel haarzelf en alles wat ik heb,
 Zij nam het van mij af en laat mij niets
 meer dan verlangen en een hunkerend hart.

Illustratie: <https://pinchofnutmeg.tumblr.com/post/69295563630/casket-with-troubadours-c-1180-limoges-enamel>

Op dit liefdeskistje uit Limoges uit de 12de eeuw, vinden we een mooie voorstelling van de hoofse liefde en de liefde als feodale relatie. De techniek is email, aangebracht op een ondergrond van goud met een gegraveerd bloemenpatroon, een techniek die door siersmeden in Zuid-Frankrijk werd ontwikkeld en die nog altijd bestaat.

Men neemt aan dat zulke kistjes (soms ook gemaakt uit ivoor) gediend hebben als een kostbaar geschenk voor een vrouw, bij het begin van een liefdesrelatie, bij een verloving of een huwelijk.

De voorstellingen op het kistje gaan over de relatie tussen een man en zijn onbereikbare geliefde. Links speelt een mannelijke muzikant voor een vrouwelijke danseres. Met die dans wordt de *jois* uitgedrukt, het plezier van de onbedorven blijheid.

De troubadour Bernard de Ventadour zong dat hij een vogel wilde zijn, zodat hij door de lucht kon vliegen en diep in het huis van de geliefde kon neerstrijken. Dat verklaart de aanwezigheid van de vogel die tussen de danseres en de muzikant vliegt.

Aan de rechterkant van het slot van het kistje vliegt nog een andere vogel, die ook doet denken aan het verlangen van de dichter.

Rechts zien we een vrouw die een valk draagt, een ander gevleugeld symbool voor de minnaar. Maar de valk is getemd en dat betekent dat ze de minnaar volledig in haar macht heeft. In de andere hand houdt ze de lederen vliegdraad vast, waarmee de valk om haar pols vastzat, maar die nu om de nek van de man is gebonden. Zijn geknielde houding en gevouwen handen verraden zijn onderworpenheid. Deze houding doet denken aan het huldegebaar waarmee een vazal zijn onderdanigheid betoont aan zijn leenheer: hij knielt neer en legt zijn samengevouwen handen in die van zijn heer.

Direct onder het slotje staat nog een personage afgebeeld. Hij is in het zwart gekleed en wijst met een zwaard naar het dansende koppel en met een sleutel naar het andere paar. Hij draagt twee verschillend gekleurde schoenen en slordig haar, wat wijst op zijn dubbelzinnigheid. Hij draagt ook een hoorn, het attribuut van diegenen die toegangen, zoals stadspoorten bewaken. Hij houdt de sleutel dicht bij het sleutelgat van het kistje als een soort bewaker van de inhoud. Hij bewaakt dus nauwlettend de opening van het kistje en verwijst op die manier naar de ontoegankelijkheid van het lichaam van het meisje.

Het beroemdste liefdesverhaal uit de middeleeuwen is ongetwijfeld *Tristan en Isolde*. Ook hier gaat het om een overspelige liefde. Tristan moet Isolde, de bruid van koning Mark, gaan halen in Ierland. Maar op de terugtocht drinken Tristan en Isolde per ongeluk van de liefdesdrank die voor het koningspaar was bestemd en ze worden hopeloos verliefd op elkaar. Isolde trouwt met koning Mark, maar ze blijft intussen ook afspraken maken met Tristan. Een vaak bekende scène uit het verhaal is die waarin Tristan en Isolde, die afgesproken hebben onder een boom, vanuit die boom bespied worden door de echtgenoot van Isolde, koning Mark. Die scène wordt hier op de zijkant van een ivoren kistje afgebeeld. De geliefden zien in het weerspiegelende water van een vijver net op tijd tussen de takken van een boom het hoofd van koning Mark

verschijnen. Vanaf dat moment doen ze alsof de ontmoeting louter zakelijk is. Het tafereel wordt vaak afgebeeld op kistjes, spiegels, koorbanken, kammen en zelfs op een lederen schoentje, dat in ons land opgegraven is.

Illustratie:

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Tristan_en_Isolde_\(legende\)#/media/Bestand:Tristan_Iseult_fountain_Louvre_OA10958.jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Tristan_en_Isolde_(legende)#/media/Bestand:Tristan_Iseult_fountain_Louvre_OA10958.jpg)

De plaats waar de hoofse liefde werd beoefend, was niet zomaar de eerste de beste: het was een ommuurde liefdestuin, die tegelijk aan het verloren paradijs en aan het Hooglied deed denken. Op deze miniatuur uit de *Roman de la Rose*, een hoofse allegorie uit de dertiende eeuw, zien we hoe de geliefden elkaar ontmoeten in een afgesloten tuin, die ommuurd is zoals een kasteel, met kantelen en torens. Daardoor wordt alles wat de liefde bedreigt buitengesloten. De tuin verwijst naar de Tuin van Eden, de *hortus conclusus* (afgesloten tuin) uit het Hooglied en naar de *locus amoenus*, de lieflijke plaats in de natuur, waar veel middeleeuwse verhalen zich afspelen. In het midden ligt de bron van Narcissus, die verliefd werd op zijn eigen spiegelbeeld, en wegwijnde en stierf. De bron is een waarschuwing aan vrouwen om hen duidelijk te maken, dat ze de minnaar niet mogen laten wegwijnen. We zien ook een meisje dat de deur opent en haar minnaar binnenlaat.

Illustratie:

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Roman_de_la_rose#/media/Bestand:The_Lover_and_Dame_Oyseuse_outside_a_walled_garden_-_Roman_de_la_Rose_\(c.1490-1500\),_f.12v_-_BL_Harley_MS_4425.jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Roman_de_la_rose#/media/Bestand:The_Lover_and_Dame_Oyseuse_outside_a_walled_garden_-_Roman_de_la_Rose_(c.1490-1500),_f.12v_-_BL_Harley_MS_4425.jpg)

Een andere veelgenoemde plaats is 'Het kasteel van de liefde'. De vrouwen verschijnen hier opgesloten in een toren of kasteel, symbool voor hun superioriteit. Bovendien was het in de realiteit ook zo, dat vrouwen omringd werden door hoge muren (dat waren de verbodsregels), door diepe grachten van jaloezie en door gewapende bewakers (dat waren de dienstboden). Ridders konden de vrouwen 'beleggen' en ze proberen met geweld te veroveren. Hier zien we zo'n kasteel van de liefde, op de achterkant van een spiegeldoosje. De vrouwen verdedigen zich door met bloemen te gooien. Ze slaan de in maliënkolders gestoken ridders met gemak terug vanaf de kantelen. Let op de tegenstelling tussen de lange zwaarden en de kleine bloemen waarmee ze

verslagen worden. Op andere spiegeldoosjes staat er soms ook iemand pijlen te schieten naar de ridders, namelijk Cupido!

Illustratie: <http://www.theambulist.co.uk/wp-content/uploads/2012/06/castle-of-love-945x1024.jpg>

Op dit wandtapijt uit het Louvre vinden we een groot aantal symbolen van de hoofse liefde terug. Het is getiteld *L'offrande du coeur* en het beeldt een koppel uit op een *locus amoenus* (een lieflijke plaats in de natuur). De vrouw heeft een valk in de linkerhand als symbool van haar adel en haar jagende rol. In de rechterhand houdt ze een bloem vast: symbool van haar maagdelijkheid, die ze als geschenk aan de man zou kunnen geven. De minnaar stapt op haar af, terwijl hij een klein hartje als een snoepje tussen de vingers houdt. Het hart geeft het geestelijke aspect van de liefde weer: hij biedt haar het ongrijpbare deel van zichzelf aan (zijn liefde). Het fysieke aspect van de relatie wordt opgeroepen door de dieren in de tuin: vooral door het schoothondje, dat naar de bloem in de vrouwenhand springt. Kleine dieren zoals hondjes en eekhoorns waren veel voorkomende symbolen van mannelijke liefde. Een directe verwijzing naar de seksualiteit zijn de konijntjes. Die werden in het Oudfrans *con* genoemd en dat was ook het woord voor het vrouwelijke geslachtsdeel.

Illustratie: <https://www.louvre.fr/oeuvre-notices/le-don-du-coeur>

Het hartvormige symbool, zoals we dat vandaag nog altijd gebruiken, geeft natuurlijk niet precies de vorm weer van de spier die het bloed door ons lichaam pompt. Die hartvorm heeft alleen een symbolische betekenis. Als een minnaar zijn hart aan zijn geliefde aanbiedt, dan biedt hij eigenlijk zijn levenskracht aan, en misschien zelfs ook zijn onsterfelijke ziel. Het hart werd overigens niet alleen met de liefde in verband gebracht, maar ook met de herinnering. Daarom bestonden er gebedenboeken in de vorm van een hart en zelfs een hartvormig liedboek, genaamd *Le Chansonnier Cordiforme*, waarin 15 Franse en 30 Italiaanse liefdesliederen staan van bekende middeleeuwse componisten.

Illustratie: <https://mediumaevum.tumblr.com/post/76622758355/the-chansonnier-cordiforme-1470s-or-chansonnier>

Merkwaardig is ook deze gouden hanger in de vorm van een liefdesslotje, die helemaal intact bewaard gebleven is, met het sleuteltje aan een gouden ketting erbij. Gezien de inscriptie 'De tout mon Coeur', moet het een geschenk tussen geliefden geweest zijn. Hiermee gaf de minnaar zijn hart aan de geliefde, met de mogelijkheid voor de vrouw om het hart op slot te doen en het op die manier alleen voor zichzelf te bewaren. Dezelfde gedachte vinden we terug in dit anonieme Duitse gedicht uit de 12de eeuw:

Tekst

Dû bist mîn, ich bin dîn:
des solt dû gewis sîn.
Dû bist beslozen
in mînen herzen.
Verloren ist daz slüzzelin:
dû must immer drinne sîn.

Vertaling (Paul Claes)

Jij bent mijn, ik ben dijn:
daarvan mag je zeker zijn.
Je zit vast in mijn hart.
Het sleuteltje is verloren:
jij zal altijd bij me horen.

Illustratie:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=987835001&objectid=43742

Soms gaat het aanbieden van zijn hart door de knielende minnaar gepaard met een bloemenkrans, die door de vrouw op het hoofd van de man wordt gezet. Dat wordt afgebeeld op dit spiegeldoosje. De ronde vorm van de krans is, net als de spiegel zelf, een symbool van de oneindige lust van de liefde. Rechts zien we dat de knielende minnaar zijn hart overhandigt aan zijn geliefde en dat zij een bloemenkrans op zijn hoofd zet. Links zien we een bediende die de

paarden aan het kastijden is. Dat is het symbool van het onder controle hebben van de dierlijke lusten.

Illustratie: <https://collections.vam.ac.uk/item/O69982/a-lady-crowning-her-lover-mirror-case-unknown/>

Ook de valkenjacht was een veelgebruikt symbool van de hoofse liefde. Zowel mannen als vrouwen worden als valkeniers afgebeeld en de valk kon gebruikt worden als metafoor voor de man of de vrouw. Als de vrouw de roofvogel in de gehandschoende hand heeft, dan betekent dat gewoonlijk dat ze haar minnaar in haar macht heeft. Maar als de man de valk vast heeft, betekent dat niet altijd dat HIJ de liefdesrelatie in de hand heeft.

Op deze afbeelding heeft de man een valk op de hand, die eet van stukjes vlees. Dat is het lokaas, waarmee de jager tijdens de valkenjacht de valk weer naar zich toe lokt. Hier wordt de vrouw vergeleken met een valk, die door de jager nog getemd moet worden. Het is de vrouw die haar armen rond de minnaar, haar prooi, heeft en a.h.w. met haar kussen van hem eet.

Illustratie:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Codex_Manesse#/media/Bestand:Altstetten.jpg

Ten slotte besteden we nog even aandacht aan het schaakspel als liefdesmetafoor. We zien hier een ivoren spiegeldoosje, waarop een koppel aan het schaakspelen is. De man staat op het punt zijn tegenstander, een vrouw, schaakmat te zetten: hij slaat het ene been elegant en zelfbewust over het andere en houdt de tentstok vast als een soort fallische lans. Het lichaam van de vrouw is in gotische plooiën weergegeven, waardoor wordt beklemtoond dat ze als het ware 'te penetreren' is. Het half geopende tentdoek boven hen is een dubbel symbool: het verwijst niet alleen naar de gordijnen rond een hemelbed, maar ook naar het vrouwelijke geslachtsorgaan. Ook de twee bedienden dragen symbolen: namelijk de etende valk en de bloemenkrans.

Illustratie: <https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/mirror-case>

Ook op deze illustratie bij het verhaal van Tristan en Isolde vinden we het schaakspel terug. Tristan en Isolde bevinden zich samen op het schip dat onderweg is naar koning Mark. Isolde verplaatst net een schaakstuk op het moment dat Tristan drinkt van de liefdesdrank. De man links houdt de kruik in

zijn hand, waarin de liefdesdrank zat die hij per vergissing in Tristans beker heeft uitgeschonken. Het schaakspel zelf komt eigenlijk niet voor in het verhaal, maar het werd toegevoegd in deze afbeelding om de amoureuze context te beklemtonen. Door het schaakspel als liefdessymbool toe te voegen geeft de illustrator op verfijnde wijze aan, dat ze op elkaar verliefd zijn geworden.

Illustratie:

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Tristan_en_Isolde_\(legende\)#/media/Bestand:Tristan-Isolde-boot-schaakspel-miniatur-1470.jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Tristan_en_Isolde_(legende)#/media/Bestand:Tristan-Isolde-boot-schaakspel-miniatur-1470.jpg)

Naar deze scène verwijst Hendrik van Veldeke (ong. 1150-1184) in het lied *Tristant moeste ane sinen danc*. Dat lied is hier te beluisteren:

<http://www.youtube.com/watch?v=PSGeUsJnogg>

Tekst

Tristant moeste ane sinen danc
stade siin der koninginnen,
want poisoen heme daer toe dwanc
mere dan die cracht der minnen.

Des sal mich die goede danc
weten dat ich niene gedranc
sulic piment, end ich sie minne
bat dan hé, ende mach dat siin.

Wale gedane, valsches ane,
laet mich wese diin
ende wis doe miin.

Vertaling

Tristan moest tegen zijn zin
trouw zijn aan de koningin,
want een toverdrank dwong hem
daartoe, meer dan de kracht van de liefde.

Daarom betuigt mijn lief mij dank,
omdat ik zulk brouwsel nooit dronk
en ik haar toch meer bemin dan Tristan, als dat kan tenminste.

Mooie vrouw, zonder valsheid,
laat mij de jouwe zijn
en wees jij de mijne.

Marie de France is de vroegst bekende Franse prozaschrijfster. Ze publiceerde onder meer de *Lais*, een verzameling liefdesverhalen, waaronder het *Lai over de Kamperfoelie*, dat gaat over Tristan en Isolde. Op het graf van Tristan en Isolde bevonden zich een hazelaar en een kamperfoelie, die met mekaar verstrengeld waren. Dit symboliseerde volgens Marie de France de symbiose van de echte liefde.

Tekst: fragment uit Le lai du chèvrefeuille

De ces deux, il en fut ainsi
Comme du chèvrefeuille était
Qui au coudrier s'attachait:
Quand il s'est enlacé et pris
Et tout autour du fût s'est mis,
Ensemble peuvent bien durer.
Qui plus plus tard les veut détacher,
Le coudrier tue vivement
Et chèvrefeuille mêmement.
'Belle amie, ainsi est de nous:
Ni vous sans moi, ni moi sans vous !'

Vertaling (Paul Claes)

Zij beiden waren voor elkaar
zoals de kamperfoelie daar
die rankt rondom de hazelaar:
wanneer hij zich heeft vastgehecht

en om de stam zich heeft gelegd,
 dan blijven zij zo voor altijd.
 Maar als er iemand beide scheidt,
 zal met de hazelaar stilaan
 de kamperfoelie ook vergaan.
 'Mijn zoete lief, zo zijn ook wij:
 ik leef door jou als jij door mij.'

Een Middelnederlands lied dat de sfeer van de hoofse liefde goed weergeeft is
Ghequetst ben ic van binnen.

<https://www.youtube.com/watch?v=oZ7aaAEfifs>

Ghequetst ben ic van binnen,
 Doorwont mijn hert so seer,
 Van uwer ganscher minnen
 Ghequetst so lanc so meer.
 Waer ic mi wend, waer ik mi keer,
 Ic en can gherusten dach noch nachte;
 Waer ic mi wend, waer ic mi keer,
 Ghi sijt alleen in mijn ghedachte.

Een belangrijke raadgeving uit de hoofse gedragscode is: je moet je liefde geheimhouden. De Middeleeuwse novelle *De burggravin van Vergi* is in feite een uitgebreide illustratie van deze gedragsregel. In *Het Boec van Seden* staat dan ook letterlijk: 'Wees verstandig en snel in het begrijpen van wat anderen zeggen. Wees terughoudend in het doorvertellen van wat mensen je hebben toevertrouwd: dan handel je juist.'

De oorzaak van de tragedie die in dit verhaal wordt verteld, is eigenlijk niet het feit van het overspel, maar wel de schending van de geheimhouding van de verboden liefde.

Zie ook mijn uitgewerkt lesvoorbeeld over *De burggravin van Vergi* op Klascement: <https://www.klascement.net/artikels/67899/middelnederlandse-literatuur-in-het-secundair-onderwijs/?previous#preview>

Ten slotte. Wie meer te weten wil komen over de troubadours kan ik de lectuur van de roman *De leeuwerik* (2010) van Paul Claes sterk aanbevelen. Paul Claes wekt de vroege middeleeuwen in de Provence weer tot leven. Hij verwijst met de titel naar het beroemde leeuwerikenlied van de Occitaanse troubadour Bernard de Ventadour. Op een erudiete manier verweeft hij in dit liefdesverhaal drie thema's: de middeleeuwse manier van dichten, de hoofse liefde beleven en oorlog voeren.

BIBLIOGRAFIE

M. Camille (2000), *Middeleeuwse minnekunst. Onderwerpen en voorwerpen van begeerte*. Keulen: Könemann.

P. Claes (1995), *De tiende Muze. Onsterfelijke vrouwenpoëzie*. Antwerpen: Kritak.

P. Claes (2010), *De leeuwerik*. Amsterdam: De Bezige Bij.

W.P. Gerritsen & W. Wilmink (2000), *Lyrische lente. Lieder en gedichten uit het middeleeuwse Europa*. Amsterdam: Bert Bakker.

B. Maso (2010), *Het ontstaan van de hoofse liefde. De ontwikkeling van fin'amors 1060-1230*. Amsterdam/Antwerpen: Atlas.

N. de Paepe (1970), *Ik zag nooit zo roden mond. Middeleeuwse liefdespoëzie*. Leiden: A.W. Sijthoff.

P. Verhuyck (2008), *De echte troubadours. De dichters die de wereld veranderden*. Antwerpen: The House of Books.

P. Verhuyck (2018), *Minuten middeleeuwen*. Antwerpen: Vrijdag.